

היבטים לשוניים פרשת ראה עו

דקדוקי קריאה בפרשת ראה בהפטר שבת ראש חודש ובראשון של שופטים

יא כז	אֶת-הַבִּרְכָּה: הפסוק פותח באתנח אין כאן הכנה של טפחא
יא כט גִּרְזִים:	אין דגש בזי"ן כפי שמופיע בחלק מהדפוסים
יא לא	וַיִּשְׁתַּם אֹתָהּ וַיִּשְׁבְּתָם-בָּהּ: בשני המקומות היו"ד אינה נשמעת וכן בהמשך יב י ¹
יב ב עֲבָדוּ-שָׁם הַגִּזְזִים:	געיה בעי"ן, יש להקפיד על הפרדת התיבות והגיית הה"א, שלא יישמע 'עבדו שמה גזים'
יב ו מַעֲשֵׂרְתֵיכֶם:	העי"ן בשווא נח והשי"ן אחריה בשווא נע, כן הדבר בהמשך פס' יא
יב ז בִּרְכָּךָ:	הכ"ף הראשונה בשווא נח למרות הקושי
יב י וַיִּשְׁבְּתָם-בְּטַח:	געיה בוא"ו
יב יג הַשֹּׁמֵר:	במלעיל ומ"ם סגולה, כן הדבר גם בהמשך ²
יב יד שָׁם תַּעֲלֶה עֲלֶיךָ:	טעם טפחא בתיבת שָׁם. מִצֹּדֶךְ: כ"ף סופית דגושה
יב טו נָתַן-לָךְ:	געיה בנר"ן הראשונה. יֹאכְלֶנּוּ: הכ"ף בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים, בדומה לו גם בהמשך הפרק
יב טז עַל-הָאָרֶץ תִּשְׁפָּכֶנּוּ כַּמִּים:	טעם טפחא בתיבת תִּשְׁפָּכֶנּוּ
יב יז מַעֲשֵׂר:	העי"ן בשווא נח, לא בפתח
יב כ אֶת-גְּבֻלְךָ:	הלמ"ד בשווא נע ³ . אֲכָלָה: הא' בחולם ולכן הכ' בשווא נע ⁴
יב כו וּבָאֵת:	במלעיל
יב כח וְשָׁמַעְתָּ:	במלרע, לשון ציווי. מִצֹּדֶךְ: כ"ף סופית דגושה
יב ל אַחֲרֵי הַשְּׂמֵדִם מִפְּנֶיךָ:	טעם טפחא בתיבת אַחֲרֵי. לֵאלֹהֵיָם: האל"ף נחה, כך גם בהמשך
יג ג וְנִעְבַּדְם:	הנר"ן בקמץ גדול והעי"ן אחריה בקמץ קטן
יג ד הַיִּשְׁכֶּם:	היו"ד בחירק, אין לקרוא 'האישכם'
יג י יִדְּךָ:	ביו"ד מרכא כטעם משנה וכן בפסוק טז. תִּהְיֶה-בָּא: געיה בתי"ו ודגש חזק בבלי"ת מדין דחיק
יג יב וַיִּרְאוּ:	במלרע
יג יד בְּנֵי-בְלִיעַל:	הלמ"ד הראשונה מנוקדת בחירק חסר ולכן היו"ד אחריה בדגש חזק ומנוקדת בפתח, יש להבחין בין תנועת הלמ"ד לבין צליל היו"ד
יג טו נַעֲשֶׂתָה:	הקוראים תי"ו רפויה כשי"ן שמאלית צריכים להיזהר לא להבליע את השי"ן. בכל מקרה השי"ן בשווא נח
יג טז אֶת-יֹשְׁבֵי:	ביו"ד מרכא כטעם משנה. הַחֲרִם אֹתָהּ וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּהּ וְאֶת-בְּהֶמְתָּהּ
לפִי-חָרֵב:	יש להאזין מעט את קריאת תיבת 'וְאֶת-בְּהֶמְתָּה' המוטעמת בטפחא, להסמיכה לתיבה

¹ וכן בכל מקום שאותיות השימוש בכולם באות לפני יו"ד שוואית היו"ד אינה נשמעת.

² הקורא מלרע ומ"ם צרויה בחשש שינוי משמעות.

³ למראית עיני הבלי"ת בתנועה קטנה (קיבוץ), אבל צוין כאן כמה פעמים שכתוב חריג במקרא "חסרות ויתרות" אינו משנה את הדקדוק. לכן התנועה כאן היא תנועת שורק גדולה (כמו במילה גבול). לא צוינה כאן געיה בבלי"ת כי יש געיה באל"ף באות הנסמכת.

⁴ אם יקרא בשווא נח ישמע כאלו מנוקד בקמץ קטן, ובמקום פועל בעתיד (מדבר) יהפוך לשם עצם או לציווי.

שלפניה שהרי זהו המפסיק העיקרי הַחֵרֶם אֹתָהּ וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּהּ וְאֶת-בְּהֶמְתָּהּ --- לְפִי-

חָרֵב⁵

יג יז וְשִׁרְפָתָּ בָאֵשׁ: קדמא ואזלא כן צריך להטעים ולא במונח רביע⁶

יג יח וְנָתַן-לָךְ: געיה בנו"ן הראשונה

יד א קָרַחָה: הקו"ף בקמץ קטן

יד ד כְּשִׁבִים: יש להיזהר מפני שיכול האותיות ש-ב

יד י אֲשֶׁר אֵין-לָּו: תיבת אֲשֶׁר מוטעמת בדרגא בניגוד לכללי מרכא-דרגא לפני תביר⁷

יש לשים לב להבדלים הדקים בין המקרא שלפנינו לבין המקבילה בספר ויקרא יא

יד יב וְהִעֲזִינָה: הה"א בקמץ רחב והע"ן אחריה בקמץ קטן, הנו"ן בחירק חסר והי"ד אחריה קמוצה ובדגש חזק

יד יג וְהִרְאָה: עוף זה בספר ויקרא מכונה דאה, בדל"ת במקום רי"ש

יד יד וְאֵת כָּל-עֶרֶב לְמִינוֹ: יש להיזהר מהמקרא הדומה בספר ויקרא, שם אין וא"ו החיבור לפני תיבת 'את'

יד טז אֶת-הַכֹּס: אין כאן וא"ו החיבור בניגוד לפסוק המקביל בויקרא

יד יז וְאֶת-הֶרְחָמָה: במלעיל!

יד כא לֹא תֹאכְלוּ: לֹא במונח ולא במקף. לֹאָר: הלמ"ד בפתח. לְנִכְרִי: הלמ"ד בשוא

יד כג מַעֲשֶׂר: הע"ן בשווא נח

יד כד שְׁאֵתוֹ: השי"ן בשוא והאל"ף בצירי

יד כ"ה בִּרְכָךְ: כ"ף ראשונה בשווא נח, על אף הקושי. כן הדבר גם בהמשך הפרק

יד כה בִּידָךְ: ולא בִידֶךְ, הדל"ת בשוא נע לא בסגול והטעם בכ"ף

יד כו תִּשְׁאַלְךָ: געיה בת"ו. האל"ף בקמץ רחב והלמ"ד בשוא נע. וְאֶכְלָתָּ שָׁם: טעם נסוג אחור לכ"ף ודגש חזק בשי"ן מדין אתי מרחיק

טו ב לֹא-יָגֵשׁ: שי"ן שמאלית

טו ד יִהְיֶה-בָּךְ: געיה ביר"ד הראשונה ודגש חזק בב"ת מדין דחיק

טו ו וְהִעֲבַטְתָּ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת הע"ן החטופה, ועל אף הקושי, הטי"ת בשווא נח

טו ז תִּקְפֹּץ: הפ"א דגושה

טו ט קָרַבָה: הקו"ף בקמץ רחב והרי"ש אחריה בשווא נע. וְרַעָה עֵינֶיךָ: יש להקפיד, כבכל מקום אחר במקרא, על קריאת הע"ן שאם לא כן, משבש את משמעות הכתוב

טו יא לַעֲנִיךָ: העמדה קלה בלמ"ד למנוע הבלעת הע"ן החטופה, הנו"ן בחירק חסר ולכן הי"ד אחריה

דגושה. וְלֹאֲבִינָךְ: הלמ"ד וגם הב"ת בשווא נח, הי"ד בחולם והנו"ן אחריה בשווא נע: ול-אב-ינך

טו יב וְעַבְדְּךָ: הב"ת בקמץ גדול ושווא נע בדל"ת, כן הדבר גם בהמשך פס' יח

טו יד וּמִיקְבֶּךָ: המ"ם בחירק חסר והי"ד אחריה דגושה ומנוקדת אף היא בחירק חסר

⁵ הערה זו מיועדת בעיקר לבעלי הקריאה האשכנזים

⁶ כן הוא בכל המקורות חוץ מהמנחת שי

⁷ דרגא תבוא כאשר ישנן לפחות שתי הברות המפרידות בין הברת התביר לבין הברת המשרת. עפ"י תורה קדומה: אֲשֶׁר אֵין-לָּו

טו טז **אֶהְבֶּךָ**: הבי"ת בשווא נע

טז יז **תַּעֲשֶׂה-כֵן**: העמדה קלה בתי"ו ודגש חזק בכ"ף מדין דחיק

טו כ **תֹּאכְלֶנּוּ**: הכ"ף בשווא נע ולא בחטף פתח

טו כא **תִּזְבְּחֶנּוּ**: הבי"ת קמוצה

טז א **וְעָשִׂיתָ פֶּסַח**: הפ"א בדגש חזק מדין אתי מרחיק **בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחָר**: תיבת **אֲשֶׁר** מוקפת ולא במונח

טז ב **וְזָבַחְתָּ פֶּסַח**: טעם נסוג אחור לבי"ת

טז ג **וְתֹאכַל-עֲלֵיו**: יש להעמיד קלות את קריאת התי"ו מפני הגעיה שם

טז ה **נָתַן לָךְ**: הטעמה בתי"ו, אין טעם נסוג אחור לנו"ן

טז ו **לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שֵׁם**: תיבת **שֵׁם** בתביר, אין להסמיכה לתיבה שלפניה בזקף בשונה מקודמו יד כב **לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שֵׁם**

טז יז **בְּאַסְפָּךְ מִגִּרְנֶךָ**: גם האל"ף וגם הגימ"ל בקמץ קטן

טז טו **בְּכָל תְּבוּאָתְךָ**: בכל במהפך ולא במקף ולכן הכ"ף בחולם ולא בקמץ קטן

טז טז **יֵרָאָה כָּל-זְכוּרְךָ**: בקדמא ואזלא ולא בתלישה (לא קורן אך יש חומשים)

טז יז **נָתַן-לָךְ**: געיה בנו"ן

הפטר שבת ראש חודש

ג **עֲרַף פֶּלֶב**: טעם נסוג אחור לעי"ן. **מִבְרַךְ**: טעם נסוג אחור לבי"ת

ח **הַיּוֹחֵל**: ה"א השאלה מנוקדת בחטף וטעם נסוג אחור ליו"ד. **אִם-יּוֹלֵד-גֹּי**: יו"ד בחירק קטן, וא"ו בדגש חזק, קמוצה ומוטעמת מדין נסוג אחור⁸

יא **מִזֵּז**: להיזהר לא לקרוא מזיו

יב **הַנְּנִי**: נו"ן ראשונה, על אף הקושי, בשווא נח. **תִּשְׁעָשְׂעוּ**: שתי השינוי"ן בקמץ רחב

יד **וְזָעַם**: במלרע

טז **וְרָבּוּ**: הטעם בבי"ת מלרע.

יז **וְהַמִּטְהָרִים**: המ"ם בחירק ולא בשווא⁹

יח **בָּאָה**: במלרע

יט **מִשְׁכֵּי קֶשֶׁת**: טעם נסוג אחור למ"ם ושי"ן בשווא נע

כא **לְלוֹים**: הלמ"ד רפויה ללא דגש ובשוא נח

ראשון של פרשת שופטים:

טז יח **שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים**: הפ"א והטי"ת בשווא נע. **תִּתֶּן-לָךְ**: געיה בתי"ו הראשונה

טז כ **נָתַן לָךְ**: אין טעם נסוג אחור, כן הדבר גם בהמשך יז ב

טז כא **תַּעֲשֶׂה-לָּךְ**: העמדה קלה בתי"ו ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק

יז א **כָּל דָּבָר רָע**: טעם טפחא בתיבת **כָּל**, יש להקפיד על הפרדה בין שתי התיבות הנותרות

⁸ הלמ"ד שמרה על הצירי, אבל יש בה געיא, וכן שני הנסוגים בפס' ג.

⁹ בניין התפעל

יז ד וְהָגֵד-לָךְ: געיה בה"א

יז ז תְּהִיָּה-בּוֹ: העמדה קלה בת"ו ודגש חזק בב"ת מדין דחיק

יז ח לָנֶגַע: הלמ"ד קמוצה

יז י אֲשֶׁר יִבְתָּר ה': טעם טפחא בתיבת אֲשֶׁר

יז יב לְשֶׁרֶת שָׁם: טעם נסוג אחור לש"ן הראשונה

מתוך חלק הדקדוק בתורה קדומה: "ארבעה ספרים אין מסיימים בהם אלא מלמעלה (כלומר כופלים את הפסוק הלפני אחרון) וסימניך יתק"ק – ישעיהו, תרי עשר, קהלת וקינוות (איכה)"

הערה כללית בקשר לתפילת מוסף של שבת ראש חודש: יש לקרוא "חֲרֻבָּה עִירָנו" כאשר החי"ת בקמץ גדול [והרי"ש בשווא נע] ולא בקמץ קטן [ושווא נח] שאז יש בכך כדי לשוות למילה זו משמעות שונה ובלתי רצויה.

טו כ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שְׁנָה בְּשָׁנָה הרב מלבי"ם: כל חבכור, הוסיף מלת כל ללמוד שכולל גם בכור בע"מ אם למ"ש שיהיה נאכל כל שנתו אם לענין איסור גיזה ועבודה, והלמוד שנאכל כל שנתו, מפני שלשון שנה בשנה הנמצא בתנ"ך מציין שנה שלמה מיום אל יום שמואל (א ז טז) מלכים (א, ה כה; א, י כה), ואמר בב"מ (דף סה) שכירות שנה זו אינה משתלמת אלא בשנה האחרת שנא' בְּשָׁכִיר שְׁנָה בְּשָׁנָה (ויקרא כה, נג) ר"ל בסוף השנה מיום אל יום ממיילא משלם בתחלת שנה האחרת, וכן מ"ש תֹאכְלֶנּוּ שנה בשנה ר"ל עד סוף השנה ואמר דרך צחות (בכורות כז) שנה הנכנסת בחברתה ר"ל עד שיתחיל שנה האחרת מיום אל יום ולחנם נדחקו התוס' במקומות האלה:

הרב מלבי"ם ז"ל משתמש בלשון 'ממילא'. ידידנו יעקב עציון זן באחד מגילוני שבת בשבתו על השימוש הרווח במלה זו. וישא משלו ויאמר.

רוב המילים בעברית נהגות בהטעמה מלרעית. ההטעמה המלרעית, כנודע, היא הגייה של מילה כשהברתה האחרונה מוטעמת, ואילו הגיית מלעיל היא הטעמה של ההברה שלפני האחרונה. המילה מלרע עצמה מקורה בארמית, והיא קיצור של "מלארעא" – היינו מהארץ, מלמטה. זאת כניגוד למלעיל שפירושו למעלה, היינו בחלק הקודם של המילה (והשוו להפניה המקובלת "לעיל", היינו למעלה – כלומר בחלק קודם של החיבור. כיוון שדרך הכתיבה הרגילה היא מלמעלה למטה, הקודם הרי הוא למעלה).

כאמור, הרוב הגדול של המילים בעברית מוטעמות בהברתן האחרונה (ולשם ההמחשה – כל המילים שבמשפט האחרון מוטעמות מלרע. מוזמנים לבדוק. יוצאת מהכלל רק המילה האחרונה שבסוגריים). עם זאת, בדרך הדיבור פעמים הרבה נהגית מילה במלעיל אף שהגייתה הנכונה היא במלרע. כך הוא למשל בממלכת השמות. בחדשות יאמרו הקריינים "מאיר מיכאל"¹⁰ נסע לְכַפֵּר סבא", במלרע – אך העם אומרים "מאיר מיכאל" במלעיל, וכך גם דינה של כפר סבא. כך נוצרה למשל הבדלה בין המילה "רחובות" במלרע, צורת הרבים של רחוב, לבין העיר רחובות (אמרו למשל את המשפט "הרחובות של רחובות רחבים"). בדומה, המילה ראשון נהגית כדין במלרע – אך אם מדברים על העיר, הכול אומרים ראשון לציון, או ראשון בלבד.

העברת ההגייה ממלרע למלעיל היא תופעה פונטית כללית (וכשם שהילדים הופכים שמות משחקים למלעיליים – מחבואים, חבוש, חיי שָׁרָה ועוד, כידם הטובה) – אך ישנה גם השפעה לעובדה שבשפות אירופה ההגייה היא לרוב מלעילית, וכידוע אף העברית נהגתה בפי יוצאי אירופה עד לפני כמה דורות בהגיית מלעיל, וכפי ששרים עד היום את המנון "התקווה"¹¹.

¹⁰ החלפתי את הדוגמה בהעדפה לנקוט שמות סתמיים ולא של אנשים ידועים.

¹¹ א"ה: אולי זה גם כן קשור לביטוי הקמץ בהברת O לטיני אצל האשכנזים, גם אצל התימנים יש נטייה ל'מלעיל'.

נראה שאחת המילים שבהן ניכרת השפעת ההגייה המלעילית של היידיש היא לא מילה עברית אלא ארמית במקורה, המילה מִלָּא. בתלמוד אף פעם לא מופיעה המילה "מילא" לבדה, אלא רק בתוספת מ"ם: "ממילא". הלומד המצוי קורא מילה זו כך – מִמִּילָא, במלעיל – אך אם נפנה אל המסורת התימנית ניווכח שהגיית המילה היא "ממי לָא", במלרע – ובעצם מדובר כאן כנראה במילה המוכרת לנו – "מִלָּה", שפירושה בארמית דָּבָר.

פירוש הצורה "ממילא" הוא אפוא "מתוך הדבר עצמו". כך למשל אמר ר' יוחנן לאחר שנפטר חברו ללימוד, ריש לקיש: "בר לקישא – כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי עשרין וארבע קושייתא ומפריקנא ליה עשרין וארבעה פרוקי, וממילא רווחא שמעתא" (כלומר: בן לקיש, כשהייתי אומר דבר היה מקשה לי עשרים וארבע קושיות והייתי מתרץ עשרים וארבעה תירוצים, ומתוך הדבר מתיישבת הסוגיה). עם הזמן, ומכיוון שהתלמוד נכתב ללא ניקוד, הצורה "ממילא" נהגתה "מִמִּילָא", ובהמשך אף נשמטה המ"ם הראשונה, וכך התקבלה הצורה הרגילה בדיבורנו. ועל זה נאמר – נו, מילא.

א"ה: עדיין אני נבוך. מלה בעברית מתורגמת בארמית 'מלתא' ראה בדניאל

1. ספר דניאל פרק ב פסוק ה:

עֲנֵה מֶלֶכָא וְאָמַר לְכַשְׁדִּיאִי לְכַשְׁדִּיאִי מִלְּתָהּ מִנִּי אֲזִידָא הֵן לֹא תְהוֹדְעוּנִי חֲלָמָא וּפְשָׁרָהּ הַדְמִין תַּתְּעַבְדּוּן וּבְתִיכּוֹן נִוְלִי יִתְשָׁמוּן:

2. ספר דניאל פרק ב פסוק ח:

עֲנֵה מֶלֶכָא וְאָמַר מִן־יָצִיב יָדְךָ אֲנִי דֵי עֲדָנָא אֲנִתּוֹן זָבָגִין כָּל־קִבְלִי דֵי חֲזִיתּוֹן דֵּי אֲזִידָא מִנִּי מִלְּתָא:

3. ספר דניאל פרק ב פסוק טו:

עֲנֵה וְאָמַר לְאַרְיוֹד שְׁלִיטָא דִּי־מֶלֶכָא עַל־מָה דְתָא מְהַחֲצֵפָה מִן־קִדְּם מֶלֶכָא אֲדִין מִלְּתָא הוֹדַע אַרְיוֹד לְדִנְיָאִל:

4. ספר דניאל פרק ב פסוק יז:

אֲדִין דִּנְיָאִל לְבִיתָהּ אֲזַל וְלַחֲנִנְיָה מִשְׁאַל וְעֲזָרְיָה חֲבֵרְוֵהּ מִלְּתָא הוֹדַע:

5. ספר דניאל פרק ד פסוק כח:

עוֹד מִלְּתָא בְּפִס מֶלֶכָא קָל מִן־שְׁמַיָא נָפַל לָךְ אֲמַרִין נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶכָא מְלִכּוּתָא עֲדַת מִנָּךְ:

6. ספר דניאל פרק ד פסוק ל:

בַּה־שַׁעֲתָא מִלְּתָא סִפַּת עַל־נְבוּכַדְנֶצַּר וּמִן־אֲנָשָׁא טְרִיד וְעִשְׂבָּא כְתוּרִין יֹאכֵל וּמִטָּל שְׁמַיָא גִשְׁמָה יִצְטָבַע עַד דֵּי שַׁעֲרָה כְּנֻשְׁרִין רִבָּה וְטַפְרוּהִי כְּצַפְרִין:

7. ספר דניאל פרק ה פסוק טו:

וּכְעֹן הָעָלוּ קִדְּמֵי חֲכִימַיָּא אֲשַׁפִּיא דִּי־כְתָבָה דְּנָה יִקְרוֹן וּפְשָׁרָהּ לְהוֹדַעְתִּי וְלֹא־כְהֵלִין פֶּשֶׁר־מִלְּתָא לְהַחְוִיהּ:

8. ספר דניאל פרק ה פסוק כו:

דְּנָה פֶּשֶׁר־מִלְּתָא מִנָּא מְנַה־אַלְהָא מְלִכּוּתָךְ וְהַשְׁלֵמָה:

9. ספר דניאל פרק ו פסוק יג:

בְּאִדִּין קָרְבוּ וְאֲמַרִין קִדְּם־מֶלֶכָא עַל־אַסֵּר מֶלֶכָא הָלָא אֲסֵר רִשְׁמַת דֵּי כָל־אֲנָשׁ דִּי־יִבְעֵא מִן־כָּל־אַלְהָ וְאֲנָשׁ עַד־יוֹמִין תִּלְתִּין לְהֵן מִנָּךְ מֶלֶכָא יִתְרַמָּא לְגֹב אַרְיוֹתָא עֲנֵה מֶלֶכָא וְאָמַר יִצְיָבָא מִלְּתָא כְּדַת־מְדֵי וּפְרַס דִּי־לֹא תַעֲדָא:

יש לציין שבשיר התקווה המקורי יש כמה בתים המראים אמונה חזקה בתורה, אבל מי שבחרו בשיר זה להמנון הלאומי עיקרו ממנו כמעט את האמונה. ובכלל שיר זה אינו מתאים ל'מדינת כל אזרחיה'... וד"ל.

10. ספר דניאל פרק ו פסוק טו:

אֲדִין מִלְכָּא כְּדִי מִלְתָּא שְׁמַע שְׂגִיָּא בְּאֵשׁ עֲלוּזִי וְעַל דְּנִיָּאל שֵׁם בֶּל לְשִׁיזְבוּתָהּ וְעַד מָעֲלִי שְׁמִשָּׁא
הָוָא מְשִׁתְּדֵר לְהַצְלוּתָהּ:

11. ספר דניאל פרק ז פסוק כח:

עֲדִיכָה סוּפָא דִּי־מִלְתָּא אָנָּה דְּנִיָּאל שְׂגִיָּא | רַעֲיוֹנֵי יְבִהֲלָנִי וְזִינִי יִשְׁתַּנּוּן עָלֵי וּמִלְתָּא בְּלִבֵּי נְטָרָת: פ
וְאִינִי זִכּוֹר בִּיטוּי 'וְלֹא מִמִּלְתָּא שְׁמַעִית מִינָהּ' וּכְד'.

בגליון ראה משנת עה נשאר קטעים מהספר מבשר עזרא על פירוש ראב"ע שלא טופלו.

טז א **שְׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב** ראב"ע: נקרא כן בעבור שהיה בו **אביב** בצאתם ממצרים.
והמכחשים אמרו, כי לא נַעֲשֶׂה פסח בלא אביב, וכבר השיבותי על הבליהם (שמ' יב, ב).
גם אנחנו נודה, כי בית דין היה מסתכל לאביב.

לפי המכחשים חודש האביב הוא חודש שמישי שאינו קשור לירח. ראב"ע בשמות יב מתווכח
עמהם. הוא מציין כאן שבית הדין היה מעבר מדי פעם כדי שפסח יהיה באביב.

הוֹצִיָּאָה יְיָ אֶל־הַיָּד מִמִּצְרַיִם לַיְלָה:

ראב"ע: לילה - הוציאך מתחת רשות פרעה. והקרוב עוד אפרשנו.

טז ו **תִּזְכַּח אֶת־הַפֶּסַח בְּעָרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֹאתָךְ מִמִּצְרַיִם:**

ראב"ע: **בערב, כבוא השמש** - פרשתיו (שמ' יב, ו). **מועד צאתך** - שב אל הפסח, כי במועד
חדש האביב יצאו ממצרים, ואיננו דבק עם **כבוא השמש**.

בשני הפסוקים דן ראב"ע על ההבנה שישראל יצאו ממצרים בלילה בעוד שבפרשת בא
מבואר שישראל נצטוו שלא לצאת מבתיים עד בוקר, והם יצאו רק בַּעֲצֶם הַיּוֹם תָּזוּחַ (שמות יב,
מא). והוא מפרש **כבוא השמש** שהוא זמן הקרבת הפסח ולא זמן היציאה.

הרב משולם ראטה ז"ל בספרו מבשר עזרא מפנה לדברי ראב"ע.

דברים ט"ו א' לילה הוציאך "מתחת רשות פרעה, והקרוב עוד אפרשנו". ובתהלת
דבריו רמז למ"ש בפ' בא, ואח"כ רמז למ"ש להלן פסוק ו' מועד צאתך ממצרים
"שאיננו דבק עם כבוא השמש". והמוטו"ט כתב על זה "נראה שהוא ט"ס וצ"ע".
אבל באמת הוא פשוט ומבואר. ע"כ מדברי הרב משולם ז"ל.

לילה הוציאך מתחת רשות פרעה · כלומר שנה שילכו ונתן להם
הרב שמואל מוטוט:

רשית לנות כלל כלל לא יוכלו לנאת כמו · שהוכיח בפרשתנא אל פרעה ·

והקרונו עד אפרשנו כראיה שהיו טענת סופר וצ"ע · המילים בפירוש ראב"ע על פס'
א 'והקרוב עוד אפרשנו' נתקשה ר"ש מוטוט בפירושו. אבל לדעת הרב משולם כוונתו
ברורה מועד צאתך אינו שעת היציאה ממצרים אלא שעת הקרבת הפסח.

טז ד **וּבְשַׁלְתָּ - באש,** וכן "ויבשלו את (בנוסחנו ללא 'את') הפסח באש" (ד"ה ב, לה, יג). והזכיר
ובשלת - שלא יאכל חי.

עיי' גם רש"י כאן. כידוע הדברים מכוונים שלא תהיה סתירה בין איסור הבישול במים
בפרשת בא ובין הבישול כאן. לפני הרב משולם ראטה ז"ל היה כתוב בראב"ע 'פירשתיו'¹²
כמנהגו כאשר הוא מזכיר שפירש במקום אחר. ולכן הוא מביא מכאן ראיה שפירוש ספר
דברים הוא מאותה מהדורה של הפירוש הארוך על שמות.

¹² זה גם הנוסח במאגר שבפרויקט שו"ת בר-אילן. העתקתי כאן היא ממפעל הכתר של בר-אילן.

דברים ט"ז ז': "וכשלת" פירשתיו באש וכן ויבשלו את הפסת, באש". ורמו לכ"ש
בפ' בא בפ' ובשל מבשל, ובפיה"ק שם לא נמצא זה. — ומוזה נראה כי פי' דברים
נמשך במהדורא אחת עם פיה"א לשמות. — וע"ש בפ' בא בפסוק הנ"ל בבעהתוס'
הביאו מראב"ע נוסחא משונה ותוספת מאמר שלא נמצא אצלנו. ואפשר היא
מהדורא שלישית (עי' מחוק"י ועי' לעיל). ועי' בפ' בא תוספת תלמידו הכותב.

דעת זקנים מבעלי התוספות שמות יב ט. אל תאכלו ממנו נא (שמות יב, ט). פי' ראב"ע דלפי
שתועבת מצרים תזבחו שמא תאמרו לא נצלהו כל צרכו פן ירגישו בו המצרים ת"ל אל
תאכלו ממנו נא ושמא תאמרו נבשלנו ונכסנו בקדרה ת"ל וּבִשַׁל מִבְּשָׁל ושמא תאמרו
לחתוך הראש והכרעים ואל יכירו מה זאת ת"ל ראשו על פָּרְעִיו וְעַל קָרְבוֹ:
תוכן הדברים גם בהדר זקנים שם.

התוספת בראב"ע ארוך שהרב משולם רומז עליה. והנני הכותב¹³ מוסיף על פירוש החכם,
כאשר שמעתי מפיו: וּבִשַׁל - שם התאר על משקל "כבד" (בר' יב, ועוד); "זקן"; וככה זה
וּבִשַׁל, כי הבי"ת קמוץ והשי"ן רפה. ואיננו שם הפועל, על דרך "כִּי כָבֵד אֶכְבְּדָּךְ" (במ' כב, יז);
"הִכָּה תִּכָּה" (דב' יג, טז); כי לעולם לא יבוא שם הפועל בהתחברו, רק על לשון עבר או
עתיד, כמו "יִדְבֵּר יִדְבֹּר" (שם' ד, יד); "תִּקְדֹּשׁ תִּקְדְּשִׁיתִי" (שו' יז, ג). רק להתחבר שם הפועל עם
פועל ופעול לא יבוא. והנה זה בִּשַׁל - כמו "כָּבֵד"; ולנקבה: "אֶת הַזֶּרַע בִּשְׁלַח" (במ' ו, יט).
ואל תתמה לומר: מה צרך לומר שני העניינים, בשל ומבשל? כי שני בשולים הם, כמו
שפירש: האחד, להכניס כלי שהבשר בתוכו בתוך כלי המים הרוותחים. ולרבים: כמו
"וְהִמָּה חֲכָמִים מִחֲכָמִים" (מש' ל, כד); וככה יאמר ליחיד: 'חכם מחוכם'; 'ברוך ומבורך'.
והפרש יש בדיקות הלשון בין "חֲכָם" ל"מִחֲכָם" (תה' נח, ו); וככה בין בשל לִמְבַּשַׁל, כאשר
פירש.

בספר מחוקקי יהודה מביא דיון אם הפירוש הארוך על שמות הוא מדברי ראב"ע עצמו או
מדברי תלמידיו. מזה הוכיח הג' שי"ר (הערה 13 לתולדות רבינו נתן בעל הסדר)

שפירוש ס' שמות לא נכתב מהראב"ע עצמו, רק מתלמידו
מה שזמננו מרבו, ועד"ז היה מוכן לטעות, ויסיים לדברי
בעל אהל יוסף בהקדמתו לס' שמות הוכיח שם עפ"י י"ג
מופתים שקראם פדים נאמנים, שהראב"ע לא כתב הכיאר
על ס' שמות, וע"ז הפירוש ה' שי"ר (כ"ח חוב' ד' מכתב
טו) כי הראייה שהביא מפס מהגני הכותב, היא ממש ראייה
לכתור, כי זו פדות ברורה שהתלמיד המעתיק את דברי רבו
לא הרשה את עצמו להוסיף דבר מדעתו וזלתי מה שזמננו
מפיו, וזלתי במקום הזה בלבד, וכן כתב ר' שלמה חזן פנא
אמון (המעלות לשלמה), כי מלשון זה יש לנו ליקח ראייה שכל
מקום שהפ' סתם הם דברי הראב"ע ז"ל גופיה, שאם הם
דברי התלמיד היה לו לכתוב בשמו, וזוהי א"ן מקום להרכיב
הג' שי"ר שחליט שהפ' על שמות אינו מהת' ז"ל וכן כתב
שד"ל באגרתו להג' שי"ר (אגרות שד"ל לז' 277) כי מלות, ואני
הכותב מוסיף על דברי זה החכם וכו' מוכיחות בלא ספק כי
ראב"ע כתב ספרו, והכותב (הוא המעתיק) הוסיף בו דברים
ממה שזמננו מפיו עי"ש

הספר 'אהל יוסף' המוזכר בתחילת דברי מחוקקי יהודה הוא ר' יוסף טוב עלם מחבר הפירוש
'צפנת פענח' על אבן עזרא.

הוא טוען בתחילת ספר שמות שהפירוש הארוך אינו מעשה ידי ראב"ע עצמו.

¹³ בספר מחוקקי יהודה שהכותב כאן הוא תלמידו יצחק בן יהודה.

אמר יוסף ב' א' אליעזר ע'ם ישי הספרדי המכא' : ראה אני את דברי ר' אברהם כנסף ציון בעליל לארץ מוזק שבעתים בחגתי כנסף וכחב' יצא ואין' בנספו סינים רק לשונו עם סופר מהיר. חבו סמתקים וכלו מחמדים. דרך המלך ילך לא ימה ימן ושמאל. כי כאחת ידבר ומצא שפתי לא ישנה. כל' ספריו הלכים על' מתכנת אחת'. והגני ראה כי בתחלת פירוש התורה' האשים את הנאון וחבריו כעבור כי חברו' פירושם כדרך ארוכה ורחבה ומצאתי כארצות הערלים פירוש ספר ואלה שמות הנקרא על שמי. והוא ארוך בדבריו כמעט' כארבעת הספרים' הנשאים. גם אין דרכו של פירוש' הארוך כדרך ה' ספרים ויסל' שם דברים רבים ללא צורך. וכאין הצכי וגם כסוריה' ומצרים מצאתי לו פירוש קצר על הספר הנזכר' שזא ואלה שמות. והנה דרכו כדרך' ה' ספרים האחרים. ועל כן אני אומר משיקול הדעת כי הפירוש הארוך איננו פירוש ר' אברהם. אחר מלסידיו חיברו וקבץ אותו מספריו' ר' אברהם. ועל כן האריך בו במקומות וקצר במקומות והחליף דעת ר' אברהם במקומות וסתר דבריו במקומות'. ויש לי בזה ראיות רבות : האחת כי כל מה שהזכיר בתחלת פירוש התורה כענין' העיבור (בדרך השנית של ההקדמה) שב להזכיר בפירוש : בא אל פרעה (שמות י"ג) בארובה כזה הפירוש הארוך. ואין דרך ר' אברהם לכפול הדברים אחר שאמרן פעם אחת. ואם תאמר בעבור כי שם סקסם אם כן היה לו' להזכיר. בכר פירשתי זה. כי כן מהגני והשנית כי

בפרשת נח (בראש' י"א. ג') פירש' בקצרה והחמד היה להם. ובפרשת ואלה שמות הארוך פירש אותו בארובה בפסיק ותחמדה (שמות ב'. ג'). והשל' שית בפרשת וירא אליו פירש מלת' אנכי בפסוק ואנכי עפר ואפר (בראש' י"ח. כ"ו) ושם ופירש' אותו בארובה בפרשת ואלה שמות בפירוש הארוך' בפסוק מי אנכי (שמות ג'. י"א) וזה תימה כי בתחלת פירושו (בדרך החמישית של ההקדמה) אמר. וכל מלה שתבקשנה בפירוש המלה הראשונה תמצאנה. ואם

ע"כ מצפנת פענח.

קשה להכריע מה יותר נכון. הנראה הוא שגם הפירוש הארוך הוא מכתבתו אבל נערך ע"י תלמידים. הקטע על בשל מבושל הוא כעין תוספת צדדית ומאמר מוסגר ולכן צוין בפני עצמו, אבל אין זה מוכיח שכל מקום אחר הוא ראב"ע עצמו. כיון שהוזכר כאן שי"ר (שלמה יהודה רפפורט) בספרו על תולדות בעל הערוך, מובא כאן חלק מהערה 13 בעמ' 36 שצוינה ע"י הרב משולם ז"ל.

18) בפירוש הסיוחם לראב"ע (שמות כ"ה כ"ט) כתוב וז"ל : אמר רב נתן שהוא בעל הערוך, כי הקשות דמות הקנים כי כן יקראו בלשון ישמעאל. והמניח לו לא ידע לשון ערבי כי נלעג היה כי הקנים נקראו קצב בצד' נס' בבי"ת עכ"ל. והנה כל המאמר לא נמצא כלל בערוך שלפנינו. ואדרבא, נראה ההפך, שבערך קסוה כתב : פירוש כלי שרת, בדכתיב ואת קשות הנסך, ובערך קסיא : פירוש קערות של שלחנות ויש מדמין לו קשותיו ומנקיותיו, ואע"ג דגרסינן במנחות פ"ג קשותיו אלו סניפין והוא צלוחית של יין הוא כמו קשות הנסך וכתב וקסת הסופר והוא כלי של דיו. ובערך קשות כתב : פי' כלים כעין קשות. שפירשנו בערך קס' (צ"ל קסיא). ויותר לא נמצא עוד מתיבות האלו בשום מקום. אכן נודע שפירוש ס' שמות לא נכתב מראב"ע עצמו, רק מחלמיו שכתב מה ששמע מרבו. ועד' היה מוכן לשנות. וע"ש בסמוך שכתב : ויש שבוס כד"ה : שהזכיר תחת הקערות מורקים עכ"ל, וחלילה לראב"ע להוציא דבר מנוגה כות : מפיו עם כל עוצם כחו לדבר לפעמים כחכמה והשכל נגד המורגל — וכבר הוכיח בהקדמת אוהל יוסף לספר שמות, שפירושי ספר זה ותרי עשר נכתבו סתלכורים. והראיה היותר סבורת כאן היא מ"ש בפ' בא על וכשל מבשל במים וז"ל : והגני הכותב מוסיף על דברי זה החכם באשר שמעתי מפיו ע"כ. ויש לי ראיות סבורות ע"כ מדברי שי"ר.

טז ח שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבִינֵם הַשְּׂבִיעִי עֲצָרְתָּ לָּהּ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה: ראב"ע: ששת ימים... - אמרו הקדמונים (ראה ספ"ד קלד): מִהֶחָדָשׁ. ויתכן היות וביום השביעי דבק עם ששת ימים. והבדילו מפאה אחרת, בעבור להזהיר לא תעשה מלאכה. הרב משולם ראטה ז"ל נתקשה בדברי ראב"ע אלה.

דברים ט"ז ח' ששת ימים תאכל מצות — צריך לבאר דבריו. ועתה נחזי אנן, בספרי מובאת כאן דרשה.

ששת ימים תאכל מצות, רבי שמעון אומר כתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר שבעת ימים מצות תאכלו (שמות יב, טו ועוד) מצה נאכלת כל שבעה, אוכלה ששה מן החדש ובשביעי מן הישן.

דברי ר' שמעון מחלקים את חג הפסח. ביום הראשון של פסח עד להקרבת העומר, המצות הן מהתבואה הישנה שנקצרה בשנה הקודמת. מהיום השני מעת הקרבת העומר עד סוף החג יכול לאכול מצות שנאפו מהתבואה החדשה. עדיין צ"ע הלשון 'ובשביעי מן הישן' כי רק ביום הראשון (ובשני עד הקרבת העומר) אוכל רק מהישן. הרב מלבי"ם אומר שפסוק זה מתקשר לפסוק שלפניו.

וּבְשִׁלְתָּ וְאָכַלְתָּ בְּמִקְוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפְגִיעַת בִּפְקֹר וְהִלָּכָה לְאַהֲלֶיךָ: שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבִינֵם הַשְּׂבִיעִי עֲצָרְתָּ לָּהּ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה:

ששת ימים תאכל מצות, ר"ל אחר שתבוא באהלך ביום ב' של פסח¹⁴ שאז תקצור ותביא העומר ומאז ששת ימים תאכל מצות מן התבואה החדשה, ומ"ש בכ"מ שבעת ימים תאכל מצות (שמות יג, ו ועוד במשפטים וכי"תשא) היינו מן הישן.

המשך הראב"ע: ויתכן היות וביום השביעי דבק עם ששת ימים. והבדילו מפאה אחרת, בעבור להזהיר לא תעשה מלאכה.

מצד אחד לענין אכילת התבואה החדשה יום החג השביעי של פסח דבוק לחמשת הימים שלפניו, אבל לענין איסור מלאכה הוא חלוק מהם. והמקרא מתבאר אחרי שששת ימים תאכל מצות ומלבד היום הראשון היו מותרים במלאכה וביום השביעי עֲצָרְתָּ לָּהּ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה: כך ע"י המלים ששת ימים תאכל מצות נתחלק מהם היום הראשון לענין אכילת חדש, והיום השביעי לענין עצרת ואיסור מלאכה.

הפסוק שבת ראש חודש

ישעיהו סו כג וְהָיָה מִדֵּי-חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבַּת בְּשַׁבְּתוֹ

ראב"ע: וְהָיָה מִדֵּי - קרוב מטעם 'כל עת שיהיה החדש', וכמוהו "מִדֵּי עָבְרוּ" (מלכים ב, ד, ח). וְחֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ - כמו "דבר יום ביומו" (שם' ה, ג), והטעם: כל יום ויום בעתו. ומזה הכתוב למדו הקדמונים ז"ל (משנה עדויות ב, י), שמשפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדשים, וטעם - מדי שנה. וטעם (מדי שבת בשבתו -) בפירוש "שבע שבתות" (וי' כג, טו).

וכתב הרב משולם ראטה ז"ל בספרו מבשר עזרא.

שם ס"ו כ"ג: "טעם מדי שבת בשבתו, בפרשת שבע שבתות". וליתא כלל לא

בויקרא כ"ג ט'—כ"ב ולא בכ"ה א—י"ג.

בחיפוש מלים 'שבת בשבתו' בכל פירושי ראב"ע הגעתי לדבריו בסוף פרשת בהר על איסור אבן משכית ויקרא כו א-ב. לא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִים וּפֶסֶל וּמִצֵּבָה לֹא־תִקְיִמוּ לָכֶם וְאִבָּן מִשְׁכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקֻּדְשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי ה':

¹⁴ בזה הרב מלבי"ם עונה לפי חז"ל, שהמביא את קרבן הפסח אינו שב הביתה למחרת אכילת הפסח ביום החג עצמו אלא ביום הראשון של חול המועד.

ועל זה כתב ראב"ע: ולפי דעתי, שהזכיר את שבתותי - מטעם "והיה מדי-חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל-בשר להשתחוות לפני אִמֶּר ה'": (יש' סו, כג) - בעבור שהזכיר להשתחוות עליה. והטעם, שתבוא בכל שבת להשתחוות לפני; ולא על אבן משכית, רק אל מקדשו. יתכן שבמלים שבע שבתות הוא רומז לפרשת בהר שענינה מצוות שמיטה ויקרא כה ח וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה:

אולי מהעניין להביא את דבריו על במדבר כה יד על חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁ בחדשו - כמו "שבת בשבתו"; ולא יתכן בו על דרך הפשט פירוש אחר, כי אין בפסוק זיכר לירח. ועוד, כי לא מצאנו זאת המלה כי אם מהבנין 'הכבד הדגוש', והנה הדל"ת רפה. המלה 'חדש' מתפרש במשמע 'ראש-חדש' בכמה מקומות. היה מקום לפרש חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁ ראש החודש בהתחדשותו, או החודש בהתחדשותו כלומר בתחילתו. בנוסף הוא טוען ש'בחדשו' אינו פועל בבניין פיעל, כי הדל"ת רפויה ללא דגש. ולכן חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁ הוא כמו שבת בשבתו או יום ביומו. כמו שכתב בישעי' והובא כאן לעיל.

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!
 הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
 הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://www.otzar.forum.org/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

אֵם אֶתָּה מִתְעַנִּין
 בְּהַבְטִים הַלְשׁוֹנִיִּים שֶׁל הַתּוֹרָה
 (לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, הַמְשִׁנָּה, הַתְלָמוּד וכו')
 אֶתָּה מוֹזְמֵן לְהַרְשֵׁם (בְּחֵן)
 לְקַבֵּל דּוֹא"ל בְּנוֹשָׁאִים לְשׁוֹנִיִּים
 בְּכַתִּיבָתִי: maanelashon@gmail.com
 ☺ בּוֹא לְהַחֲכִים אֶת עֶצְמְךָ וְאֶת שְׁאֵר הַמַּכּוֹתֵגִים ☺